

Kardinal Stepinac – mučenik vjere

Celestin TOMIĆ

Sažetak

Pisac želi pokazati u ovom članku da je kardinal Alojzije Stepinac doista mučenik vjere. Njegov je progonitelj bio komunistički režim koji je namjeravao iskorijeniti svaku religioznost. Na tom je putu naišao na snažan otpor u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj, a posebice u njezinom pastiru nadbiskupu Stepincu. Budući da nije želio stvoriti nacionalnu Crkvu odvojenu od Rima, bio je osuđen na 16 godina zatvora. Nepravедna je osuda bila pravno ubojstvo, a strahovite provokacije i pritisci psihičko ubojstvo te, napokon, zračenje i trovanje fizičko ubojstvo. Umro je, poput prvih mučenika, u zatočeništvu. U njemu je Krist Gospodin nastavio svoju patnju, smrt i proslavu. Vjerni ga narod, Hrvati i katolici diljem svijeta, štiju kao mučenika vjere i Kristove Crkve dolazeći na njegov grob u zagrebačkoj katedrali. Ono u što su vjernici oduvijek bili uvjereni, potvrdio je papa Ivan Pavao II. svečanim činom proglasivši ga blaženim u hrvatskom narodnom svetištu Mariji Bistrici.

Uvod

Alojzije je Stepinac bio mučenik triju režima: u Kraljevini Jugoslaviji zato što je branio prava Crkve i prava porobljenoga hrvatskog naroda pa ga je četnička velikosrpska organizacija pokušala nekoliko puta ubiti; u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj što je otvoreno osuđivao nasilje, rasne teorije te branio dostojanstvo svakog čovjeka, ali ga nacisti i ustaše nisu imali vremena ukloniti; u komunističkoj Jugoslaviji u kojoj se mučeništvo napokon i dovršilo zato što je branio prava svakoga čovjeka, Katoličke crkve te primat Svetog Oca.

Alojzije Stepinac istinski je mučenik vjere što potvrđuje progonitelj, nadbiskupovo držanje za suđenja i izdržavanja kazne, njegova mučenička smrt, njegova primjetljiva sličnost s Kristom prilikom suđenja, presude i smrti te, napokon, uvjerenje vjerničkog naroda nakon njegove smrti. Ovaj članak ne želi biti iscrpan u svojoj dokumentaciji već samo upotrijebiti neke najvažnije izvore koji su pod teološkim vidikom nezaobilazni u dokazivanju Stepinčeva mučeništva.

1. Lik progonitelja

1.1 Jugoslavenska komunistička partija

Komunistička partije Jugoslavije koja se, pod Titovim vodstvom kao narodno–oslobodilačka borba krajem lipnja 1941. godine uključila u antifašističku frontu, ubrzo je pokazala svoje pravo lice: borbu protiv Boga, svake religije, a napose protiv Katoličke crkve i Svetog Oca. Na »oslobođenim« područjima »osloboditelji« ubijaju svećenike i katoličke vjernike, uklanjaju križeve, dokidaju vjeronauk u školama i kršćanske blagdane, uvode civilni brak... Ulaskom partizanske vojske u Zagreb, 8. svibnja 1945., nastaje razdoblje strahovlade koja ima osobite posljedice na vjerskom području: na svakom se mjestu nastoji ugušiti vjersko ozračje. Ukidaju se katoličke škole i sjemeništa, samostani se i škole pretvaraju u magazine, »preko noći« ušutkava se sav katolički tisak (više od stotinu raznih časopisa!), ubijaju svećenike, redovnike, redovnice i nevine građane bez sudskog procesa, pune logore nevinim ljudima koji su krivi samo zato što ne prihvaćaju komunističku ideologiju, učitelje i profesore vjernike otpuštaju iz službe, a čak i studente iz škola i s fakulteta. Vjeru se proglašuje zastarjelom i preživjelom ideologijom, praznovjermem, opijumom za narod... Načelno deklarirana vjerska sloboda samo je prašina bačena u oči Zapada, a zapravo se radilo o jezivom teroru protiv svega što je vjersko. Katolička je crkva bila smatrana glavnim neprijateljem.

U Rusiji su komunisti, uz ograničenu materijalnu pomoć, uspjeli podčiniti Pravoslavnu crkvu, a u katoličkim zemljama poput Poljske, Mađarske, Češke i Kine stvaraju se nacionalne Crkve. Što će biti s Katoličkom crkvom u Hrvatskoj? Tito, u početku prisno povezan s Moskvom, pokušava u Hrvatskoj učiniti isto. Po dolasku u Zagreb, 2. lipnja 1945., sastaje se, predstavivši se i sâm kao »Hrvat i katolik«, s predstavnicima klera kojima izražava svoju želju za »nacionalnom crkvom« prikazujući vrhovnu rimsku instituciju kao onu koja se uvijek više priklanjala Italiji nego našem narodu. Tito ih poziva da raskinu s Rimom i proglase nacionalnu Crkvu te se stave u službu komunizma. Predstavnici klera, među njima vrsni teolozi i uzor–svećenici, odmah su prozreli Titovu nakanu nastojeći mu predočiti sve ono dobro koje je Sveta Stolica učinila glede hrvatskog pitanja u daljoj i bliskoj prošlosti.¹ Tito je iste nakane izrazio 4. lipnja 1945. i nadbiskupu Stepincu koji je dan prije izišao iz pritvora. Nadbiskup mu je također ukazivao na privrženost Svete Stolice prema hrvatskom i svim drugim slavenskim narodima.² Nakon tog sastanka Tito je bio jako nervozan i razdražljiv. Poslije toga nastavlja se u javnosti još bjesomučnija kampanja na Crkvu, Svetu Stolicu, katolički

1 Usp. Benigar, A., *Aljzije Stepinac, hrvatski kardinal*, Zagreb² 1993., str. 461–466.

2 Usp. *isto*, str. 466–469.

kler, a posebice na zagrebačkog Nadbiskupa. Na drugoj se pak strani ističu »patriotski« progresivni svećenici koji prihvaćaju tekovine narodno–oslobodilačke borbe i surađuju s vlastima. Državne su vlasti uspjele stvoriti staleško udruženje svećenika pod nazivom »Ćirilo–metodsko društvo« zbog kojega je nadbiskup Stepinac jako trpio.³

U svojim propovijedima i javnim nastupima nadbiskup Stepinac razotkriva pravo lice jugoslavenskog komunizma koji je u svojoj biti zapravo protuvjerski, a u svojim metodama sotonski podmukao. Čak je predsjednik vlade NR Hrvatske, dr. Vladimir Bakarić, za procesa protiv Stepinca izjavio da oni ne žele uništiti Crkvu konjaničkim nasrtajem poput Bismarcka već je malo–pomalo likvidirati. Moderni progonitelji ne žele se predstaviti kao progonitelji vjere te od svojih žrtava ne zahtijevaju ispovijest vjere koja bi bila uzrokom mučeništva. Vjernike se ne progoni zato što su vjernici nego zato što su ratni zločinci, što surađuju s neprijateljskim snagama, što su protudržavni elementi. Upravo je to zamijetio tadašnji papa Pio XII. kada u svom apostolskom pismu piše: »Danas nisu poželjni ‘mučenici’; zahtijeva se izdaja. Godinama se trojica zarobljenika (Josip kard. Mindszenty, Alojzije kard. Stepinac i Stjepan kard. Wyszynski), preko kojih danas papa časti sve svoje potlačene sinove, kleveću pred čitavim svijetom da nisu mučenici već ‘zločinci’; da nisu nosioci duhovnog i moralnog života nego u najboljem slučaju ‘politikanti’ koje je pogodio zakon zbog krivičnih djela protiv države i naroda.«⁴

1.2 Prežalosni proces

Ovim je riječima Pio XII. nazvao monstruozi politički farsa–proces protiv nadbiskupa Stepinca. Ubrzo nakon ulaza partizana i ruske armije u Beograd (22. listopada 1944.) tamošnji radio predbacuje odgovornim predstavnicima Katoličke crkve što nisu ustali u obranu progonjenih Srba i Židova. Izrijeком se spominje nadbiskup Stepinac. Ubrzo je prozvan »ratnim zločincem«, a to je značilo da će biti doveden pred »narodni sud« i osuđen.

- 3 Biskupska je konferencija Jugoslavije 26. rujna 1952. donijela odluku kojom se svećenicima izričito zabranjuje svaka suradnja s tim društvom (usp., npr. Alojzije Viktor Stepinac, *Pisma iz sužanštva*, /ur. Juraj Batelja/, Zagreb 1998., str. XIX.).
- 4 Pio XII., *Dum maerenti animo* (29. lipnja 1956). Ovo je, kao i čitavu svoju nakanu, posredno priznao i Tito primivši sredinom svibnja g. 1946. delegaciju stubičkih seljaka izjavivši: »Ja znam da bi nadbiskup Stepinac i njegovi suradnici htjeli da naše vlasti samo poduzimaju neke mjere pa da se onda oni prave mučenici. Mi to nećemo (...) Prije izvjesnog vremena ja sam i nadbiskupu Stepincu i ostalim predstavnicima katoličkog klera rekao ovdje, u Zagrebu, da oni treba da služe svojem narodu, a ne rimskom imperijalizmu. Prije rata oni su služili nenarodnim režimima za ugnjetavanje naroda, a za vrijeme rata velik dio ovoga svećenstva bio je oruđe fašista za borbu protiv naroda, dok se mali dio katoličkog svećenstva dobro držao. Mi sada hoćemo da vidimo da li će visoki katolički kler shvatiti što je proizašlo iz pobjede naroda i da li će prema tome odrediti i svoje držanje« (*Vjesnik*, 18. svibnja 1946., br. 329, str. 1).

Napadi su postajali jači nakon pastirske poslanice koju je izdao poslovni odbor HBK 24. ožujka 1945. pod predsjedanjem nadbiskupa zagrebačkog i predsjednika HBK u kojoj se osuđuju nepravedne osude i pogubljenja stotine nevinih žrtava svećenika, redovnika, časnih sestara i nevinih vjernika. Uza sve to nadbiskup Stepinac, svjestan da mu je savjest čista, ne bježi pred partizanskom vojskom⁵ već priznaje vlast, narodne sudove i novu Jugoslaviju. Tito je prije ulaska u Zagreb, očekujući ulične borbe, naredio generalu Jefti Lasiću da u tom slučaju, pod svaku cijenu, prodru u nadbiskupski dvor i ubiju Stepinca. No, Vladimir Bakarić i Stevo Krajačić uspjeli su Tita od toga odvratiti držeći da bi to bila »velika taktička greška«,⁶ a prema B. Stanojeviću, Andrija Hebrang, tadašnji sekretar KPJ, rekao je Titu da bi to bilo »preuranjeno«.⁷

Na velikom mitingu na Trgu bana Jelačića 11. svibnja 1945., Marko Belinić proglašuje nadbiskupa Stepinca »ratnim zločincem«, te je Nadbiskup već nakon nekoliko dana, točnije 17. svibnja, uhićen, nakon čega započinje sudski proces, a Nadbiskup jasno razabire da ga se namjerava izvesti pred »narodni sud«. Kako je već bilo spomenuto, Tito se 2. lipnja sastao s predstavnicima zagrebačkog klera. Pomoćni biskup Franjo Salis–Seewis je u ime izaslanstva, između ostaloga, Titu izrazio nadu da će Stepinac biti pušten na slobodu ističući njegovo djelovanje u vrijeme rata, njegove javne nastupe protiv rasističkih zakona, nacističkih nasilja, strijeljanja talaca i vješanja nevinih ljudi. Sljedeći je dan nadbiskup Stepinac pušten na slobodu te se već 4. svibnja susreo s Titom.

Nakon puštanja iz pritvora, nadbiskup je, odazivajući se pozivima vlasti, bio prisutan u javnom životu. No, kad je vidio da teror protiv Crkve ne popušta te da ga se zapravo time iskorištava za zavaravanja Zapada u navodnu vjersku slobodu, pozivima se više nije želio odazivati. Organizirana se hajka protiv Crkve nastavlja, osobito nakon srpanjskog zavjetnog zagrebačkog hodočašća na Mariju Bistricu koje je osobno vodio Stepinac, a u kojem je tadašnji predsjednik vlade V. Bakarić vidio ustaški izazov protiv novog poretka.⁸ Organizirana hajka dostiže vrhunac nakon odlučnog pastirskog pisma nastalog kao plod zasjedanja Biskupske konferencije Jugoslavije (17.–22. rujna 1945.) a koje se imalo pročitati 30. rujna u svim crkvama. Stepinac ga

5 Dobro je znati da je Stepinac svojim utjecajem spasio Zagreb od razaranja i velikih žrtava. Nadbiskup je uspio ishoditi, zajedno s tajnikom apostolskog vizitatora opata Marconea, don Masuccijem, kod njemačke komande i ustaškog generala Luburića da se ovi bez borbe povuku iz Zagreba te ga proglase otvorenim gradom (usp. Masucci, G., *Misija u Hrvatskoj*, Madrid 1967., str. 198.).

6 Mirić, S., *Deca komunizma*, Duga, 27. veljače 1959.

7 Stanojević, B., *Alojzije Stepinac – Svetac ili Zločinac*, Beograd 1985., str. 601.

8 Masucci uzvišenim riječima opisuje tu procesiju: »Cijeli se Zagreb okupio u sjeni Katoličke Crkve da dokaže svakome da su odana djeca katoličke Hrvatske, onoga naroda kojega je jedan papa proglasio 'predziđem kršćanstva' i koji čak uz prolijevanje svoje krvi želi ostati takav« (Masucci, G., str. 212–213).

je osobno pročitao u zagrebačkoj katedrali. Režimu je postalo jasno da katolički biskupi Jugoslavije ne kane stvarati nikakvu »nacionalnu crkvu« odvojenju od Rima nego se zapravo postavljaju kritičarima komunističkog sustava koji bezočno gazi svako ljudsko pravo. Otada započinju i izravni fizički napadaji na Nadbiskupa. Tako je, primjerice, za svog pastoralnog pohoda Zaprešiću nadbiskup Stepinac jedva izvukao živu glavu jer su ga dočekali kamenje i pucnjava.⁹ Sredinom prosinca predsjednik tadašnje Vlade javno je napao Stepinca te najavio proces. Dana 17. prosinca 1945. Nadbiskup šalje okružnicu *Časnoj braći svećenicima povodom napadaja na Crkvu i katoličku hijerarhiju u dnevnoj štampi* u kojoj, između ostalog, piše: »Ostali smo jednako mirni gledom na poplavu karikatura kojima nas ismjehuju razne novine, časopisi i proglasi. Iz objavljenih dokumenata možete vi, časno braćo svećenici, vrlo jasno prosuditi kakav bijaše naš odnos s bivšim vlastima. Zanimljivo je da smo bili onda, kao što i danas, napadani, ponižavani, kad god smo podržavali načela pravednosti i kršćanske ljubavi (...) Crkva traži da može vršiti svoju misiju i uređivati odnose s državnim vlastima kao slobodna predstavница slobodne Crkve u slobodnoj državi.« U toj okružnici Nadbiskup izjavljuje da mu je »savjest čista« te da je spreman za Božju stvar podnijeti i smrt.

Tito je krajem siječnja 1946. zatražio od mons. J. Patricka Hurleya, novog upravitelja Nuncijature u Beogradu, da se Stepinca makne te da se nadbiskupom imenuje netko drugi. Na upit kakvu krivnju snosi, dostavili su mu knjigu Viktora Novaka *Magnum crimen*,¹⁰ no u kojoj Hurley prepoznaju *magnum mendacium* (veliku laž) – jer se nastojalo zapravo ukloniti Stepinca koji se odlučno protivio uspostavi nacionalne Crkve u Hrvatskoj.

Materijale za optužnicu godinu dana spremali su savezni javni tužilac dr. Josip Hrnčević i javni tužilac Hrvatske Jakov Blažević, Dragutin Despot, dr. Božidar Kraus te drugi suradnici. Dr. Hrnčević je sastavio samo uvodni dio optužnice, a nacrt ostalih dijelova sastavio je Jakov Blažević sa svojim suradnicima. Potom su se 10. kolovoza 1946. Hrnčević, Blažević i Duško Brkić (republički ministar pravosuđa) sastali s Rankovićem i Titom na Bledu. Blažević o tome poslije u *Brazdama Partije* izjavljuje: »Razgovarali smo i o Stepincu, o njegovoj neprijateljskoj djelatnosti protiv nove Jugoslavije, i Tito je energično rekao: 'Gonite ga!'« Tito je odobrio optužnicu i dodao samo neke primjedbe.¹¹

Očigledno je da je temeljem optužnice bilo protivljenje stvaranju nacionalne Crkve odvojene od Rima. Vatikanu je to odmah bilo sasvim jasno pa u svom glasilu piše: »Da je nadbiskup zaboravio svoju biskupsku dužnost i pri-

9 Usp. Benigar, A., str. 505–511; G. Masucci, str. 231. U zagrebačkoj tiskovini svojim napadajima na Stepinca osobito prednjače *Kerempuh* i *Vjesnik*.

10 Novak, V., *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb 1948.

11 Usp. Damiš, I., *Utomci za povijest Katoličke crkve u Hrvata*, Zagreb, 1995., str. 251., 298.

volio da se ta zastarjela samodržačka misao ostvari (nacionalna crkva), od 'zločinca' postao bi 'velezaslužan', umjesto da izgubi slobodu i građanska prava, uživao bi i jedno i drugo, no iznevjerio bi se Kristovu nalogu da čuva istinu, pravednost i ljubav prema svima (...) Stepinac je zločinac ukoliko je i Katolička Crkva zločinačka.«¹² To su poslije sasvim otvoreno priznali Ivanu Meštroviću i Milovan Đilas i Vladimir Popović, čelni ljudi tadašnje Komunističke partije Jugoslavije. Popović primjerice o Stepincu izjavljuje: »To je sigurno čovjek velikog karaktera, bez prigovora, stalan u svojim uvjerenjima (...) Njegov nas hrvatski nacionalizam nije mnogo smetao. Da je samo proglasio hrvatsku crkvu, odcijepljenu od Rima, mi bismo ga do neba uzdignuli.«¹³ Stvarni razlog optužnice priznao je 1983. u *Poletu* (tjedniku Saveza socijalističke omladine Hrvatske) i Blažević izjavivši u intervjuu da je proces Stepincu bio nametnut jer ga je Tito tražio, a da se mogao izbjeći da je Stepinac bio malo »elastičniji«, jer je Tito tražio od njega da Katoličku Crkvu u Hrvatskoj odvoji od Rima.¹⁴

Optužnica je bila napisana već u kolovozu. Teretilo ga se s pet točaka ili »pet pastirskih grijehova«:¹⁵ 1. Suradnja s okupatorom; 2. »Prekrštavanje pravoslavnih«; 3. Vojni vikarijat; 4. Spašavanje NDH i 5. Pastirsko pismo. Stepinac je bio lišen slobode 18. rujna 1946. izjutra u pet sati i trideset minuta. Istražnim je sucima rekao da se pred sudom neće braniti, da odbija odvjetničku obranu, da osudi – bila ona kakva god – neće stavljati priziva jer znade da sudište i ne izriče drugu osudu, nego onu koju je već stalna organizacija, tj. tadašnja jugoslavenska Komunistička partija odredila.¹⁶ Generalni vikar dr. Franjo Salis-Seewis, u ime Nadbiskupskog vijeća, uputio je 21. rujna 1946. okružnicu vjernicima u kojoj objavljuje duboku bol i žalost svega hrvatskog naroda što je uhićen preuzvišeni gospodina dr. Alojzije Stepinac »najdivniji primjer uzornog i svetog pastira, požrtvovnog i nesebičnog rodoljuba, koji je uzvišena načela Božje pravde, Božjih zapovijedi i Kristova evanđelja upravo do savršenstva provodio u djelo u svome životu«. Radio i tisak se upinju u organiziranoj hajci protiv Stepinca. Prisiljavaju se državni činovnici i radnici po tvornicama i na javnim radovima da potpišu molbu da se Nadbiskup kao ratni zločinac osudi na smrt. Mnogi koji to nisu htjeli, izgubili su posao. Vjernicima je bilo zabranjeno okupljanje pred crkvama. Preostali su samo tihi prosvjed i molitva u crkvama. Čak je 150 svećenika pismenom izjavom osporilo optužbu protiv Nadbiskupa.

12 *L'Osservatore romano*, 12. listopada 1946.

13 Meštrović, I., *Uspomena na političke ljude i događaje*, Buenos Aires 1961., I., str. 442–443.

14 Usp. Damiš, I., str. 298.

15 Usp. Stanojević, B., str. 79–363.

16 Dr. Žarko Vimpulšek će poslije jednom zgodom priznati da je sudio onako kako mu je bilo naređeno (usp. Damiš, I., str. 301). Vatikan je u uvodniku svoga glasila također prokazao KPJ koja se krila pod sudačkom odorom u ovom procesu (usp. *L'Osservatore romano*, 12. rujna 1946.).

Glavna rasprava otvorena je 30. rujna 1946. Na »narodnom sudu« mogli su prisustvovati samo oni kojima je OZNA podijelila ulaznice. Bio je prisutan i mons. P. Hurley s nekoliko svećenika. Sudske rasprave trajale su od jutra do kasno u noć, s malim prekidima. Željelo se time umoriti i izmučiti optuženike, a odvjetnicima oduzeti vrijeme da pregledaju dokumentaciju i svjedočanstva te prouče sastavnice potrebne za obranu. O čitavoj atmosferi u sudnici Stepinac će poslije u Krašiću reći da je u dvorani sve bilo tako udešeno da bi se optuženicima utjerao strah u kosti.¹⁷ Četvrti dan rasprave, 3. listopada 1946., Nadbiskupu je bilo dopušteno da glede iznesene optužbe i on kaže koju riječ. Stepinac je smireno pristupio govornici i govorio 38 minuta. U svojem govoru on je posvjedočio svoju vjeru i nadu, pokazao se kao stanac kamen u obrani istina katoličke vjere, dostojanstva svakog čovjeka i prava Katoličke crkve. Jedan je dopisnik zapisao: »Nadbiskupovo junaštvo i heroizam ne samo da pobijaju optužbe nego on uza svu svoju skromnost i krotkost od optuženika postaje tužiteljem režima što je zapanjilo i zadivilo i same njegove protivnike.«¹⁸ Inače Stepinčev govor se za vladavine komunističke Jugoslavije nije pojavljivao u knjigama koje govore o ovom sudu. Njegovo posjedovanje smatralo se krivičnim djelom. No ipak, govor je obišao svijet i u srcima katolika našao odjeka i najviše pohvale za junačkog i svetog pastira i mučenika Crkve.

Dana 8. listopada, osmog dana suđenja, nastupili su branitelji nadbiskupovi po službi. Bili su to vrsni odvjetnici dr. Ivo Politeo i dr. Natko Katičić. Oba su govora bila hrabra i plemenita obrana istine koju je javni tužilac Jakov Blažević napao svojim brutalnim načinom i pogrđnim riječima. Nakon tih govora javni je tužilac bio izbezumljen te je dva puna sata uzrujano govorio, lamatao rukama i vrtio glavom.¹⁹

Dana 11. listopada 1946. Stepinac je bio proglašen krivim, osuđen na šesnaest godina prisilnog rada te lišen političkih i građanskih prava u trajanju od pet godina. Ništa mu nije bilo uzeto kao olakšavajuća okolnost. Ipak, iako je »narod« tražio smrtnu kaznu, on je bio osuđen samo na šesnaest godina. Zašto? Vjerska je komisija naime poručila sudu da se na smrt ne osudi nijedan svećenik budući da se tada u Parizu održavala mirovna konferencija, a u jugoslavenskoj komisiji bili su dvojica svećenika: Rittig i Milanović. Ne bi bilo zgodno da na zagrebačkom sudištu, koje je pratio cijeli svijet, budu izrečene smrtno kazne.

1.3 Odjek presude u svijetu

Katolički i sav kulturni svijet zgrnuo se nad ovim procesom. Kardinali, biskupi i svećenici, sva katolička javnost i katoličke organizacije, predstav-

17 Usp. Vraneković, J., *Dnevnik, g. 1951–1960, o zatočeništvu u Krašiću nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca* (izvornik u 5 svezaka) II., 383; III., 180–181; IV., 140.

18 *International New Service*, 4.10.1946., u: *L'Osservatore romano*, 5. listopada 1946.

19 Usp. Benigar, A., str. 580–581.

nici Židova i srpsko–pravoslavne Crkve, kao i ljudi svjetskoga glasa, parlamentarci, sveučilišni profesori osudili su ovu presudu nad nevinim čovjekom i šalju prosvjedne note i daju podršku Svetom Ocu kao i katolicima u Hrvatskoj.²⁰ U svim se izjavama i protestima potvrđuje da je nadbiskup Stepinac nevin osuđen, da je duhovni heroj, svetac i mučenik.

1.4 Zatvorenik u Lepoglavi

Nadbiskup je prebačen u »Kazneno–popravni dom« u Lepoglavi 19. listopada 1946. Svi su zatvorenici bili u ćelijama, a dočekali su ga samo stražari koji su ga vrijeđali i ponižavali. Stepinac je sve to šuteći viteški i strpljivo podnosio. Sa svojim posjetiocima, koji su morali ishoditi posebnu dozvolu od Ministarstva, smio je u prisutnosti trojice činovnika razgovarati jedino o obiteljskim i osobnim stvarima, a ne o crkvenima. Čak je i P. Hurley, iako s diplomatskim statusom, uvijek imao neugodnosti i morao čekati da razgovara sa Stepincem. Majka Barbara, u pratnji kćerke Štefanije, dvaput je posjetila sina. Majka mu je umrla 11. prosinca 1947., a on je za njezinu smrt saznao istom 15. prosinca.

Strogi i teški zatvor podnosio je smireno i radosno, kao i toliki mučenici Crkve. Poslije je pripovijedao da je bilo gorkih trenutaka. Mislio je na različita tjelesna i duševna maltretiranja. Razni će svjedoci reći da je bio ozračen i otrovan prije izlaska iz Lepoglave.

1.5 Zatočenik u Krašiću

Dana 5. prosinca 1951. godine, ministar unutarnjih poslova NR Hrvatske, Stevo Krajačić, izdao je rješenje da se Stepinac »пусти na uslovni otpust« koji traje do isteka kazne, tj. 18. rujna 1962. U tom vremenu boravit će u Krašiću, a može mijenjati mjesto samo po odobrenju ministra unutarnjih poslova. Nadbiskup se žarko molio Majci Božjoj da mu pomogne da ne popusti ako bi morao dati izjavu zahvalnosti. No, nisu je od njega zahtijevali. Blijed, slab, izmučen, ali dobro raspoložen stigao je zajedno sa svojim stvarima, u župni stan u Krašiću. Sljedeće jutro ga je okupljeno i ganuto mnoštvo vjernika na zornici radosno pozdravilo. Služio je tada i prvi put svetu misu na »slobodi«. Vijest se brzo proširila pa se odmah okupila oveća skupina novinara. Nadbiskup je razgovor s novinarima zaključio: »Ja iz ove zemlje ne idem. Smatram svojom dužnošću da u ovim teškim vremenima ostanem sa svojim narodom i svećenstvom.«²¹

Boravak u Krašiću često je bio zbog psihičkih zlostavljanja teži od onog u Lepoglavi. Zbog potpune blokade Krašić je postao najveći logor u državi, a župni stan zbiljski zatvor. Benigar piše: »Njegova tzv. 'sloboda' bila je

20 Usp. Benigar, A., str. 591–592; usp. Nikolić, V. (ur.), *Stepinac mu je ime. Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata*, Barcelona 1978., I., str. 217–227.

21 Usp. Vraneković, J., I., str. 1–11; Benigar, A., str. 604–624; Damiš, I., str. 253–254, 382–383.

pravo nekrvno mučeništvo, mučnije od krvnoga, jer je bilo dugotrajno. To trpljenje svojim uzastopnim duhovnim i duševnim patnjama kao kap za kapljom, potkopavalo je i podgrizivalo njegovu životnu snagu. On je bio proganjanik u rodnom mjestu (...) Bio je izgnan iz sjedišta svoje nadbiskupije, pravi zatočenik.«²²

Za svoga zatočeništva u Krašiću, raznim je tajnim kanalima, uspio razviti bujni apostolat pisane riječi. Napisao je oko šest tisuća pisama ljudima svih staleža – od biskupa, svećenika do laika – u kojima do izražaja dolazi njegova duboka i proživljena duhovnost, sinovska odanost Crkvi, spremnost žrtvovati život za Krista, vedar optimizam u teškim i mučnim danima progonstva i stradanja. Većina je pisama, razumije se, zbog sigurnosnih razloga bila uništena.

Komunistički je režim učinio sve da zatočenik u Krašiću bude zaboravljen. No, 29. studenoga 1952. njegovo se ime pojavljuje u svim listovima svjetskog tiska i izgovara na svim radioemisijama. Toga je dana naime papa Pio XII. Stepinca imenovao kardinalom Svete Rimske Crkve u čemu je pak beogradski režim vidio još jednu neprijateljsku aktivnost Vatikana protiv Jugoslavije. U svom govoru 12. siječnja 1953. Papa je izjavio: »Iako je odsutan, mi ga očinskom ljubavlju grlimo i živo želimo da bi cio svijet znao da smo ga počastili dostojanstvom rimskog grimiza, ali ni iz jednog drugog razloga nego samo da nagradimo njegove izvanredne zasluge(...) A nismo mogli razočarati ni nadu i očekivanje katolika cijeloga svijeta, kao i dobrog broja nekatolika, koji su s velim zadovoljstvom primili vijest da je pastir, koji je uzor apostolske gorljivosti i kršćanske jakosti podignut na dostojanstvo rimskog grimiza...«²³ Nadbiskup Stepinac nije se nikada zaogrnuo kardinalskim grimizom, ali je ostao vjeran zakletvi koju svaki kardinal polaže: ostati vjeran *usque ad effusionem sanguinis* – vjeran do prolijevanja krvi, do žrtve života.

1.6 Bolest i smrt

Nadbiskup Stepinac nikada nije bio ozbiljnije bolestan, pa čak niti u Lepoglavi. No, početkom 1952. imao je upalu uha, a u listopadu se te iste godine pojavila tromboza na lijevoj nozi pa je operaciju izvršio dr. Riesner sa svojim asistentom u nadbiskupovoj sobi u Krašiću. U veljači 1953. napada ga gripa i bronhijalni kašalj, zato mu liječnici preporučuju odlazak na more. Trebalo je napisati molbu, ali je on to odbio jer bi to značilo priznati krivnju koju nije počinio. U travnju te iste godine ukućani su zamijetili crveno–ljubičaste mrlje na kardinalovom licu. Njegov osobni liječnik dr. Branislav Bogičević ustanovio je da se radi o smrtonosnoj bolesti: *morbus Vasquez* ili *polycythimia rubra vera*.

22 Benigar, A., str. 623.

23 Benigar, A., str. 671–672.

Kardinal odbija otići na liječenje u inozemstvo. Tako Ivanu Meštroviću, koji ga zove i očekuje, odgovara: »Ja odavde ne idem. Išao bih, ali samo kao slobodan čovjek, koji može otići i vratiti se kada hoće. Neću da budem njihov rob. Ako i slučajno budem amnestiran sada, amnestije ne primam, jer to bi značilo da priznajem krivnju koju nisam počinio. Tražim poništenje sramotne osude.«²⁴ Američki je Kongres dr. Johnu Lawrenceu *per acclamatiōnem* odobrio iznošenje iz SAD injekcije radioaktivnog fosfora (P32). Nakon toga se Stepinčevo zdravstveno stanje popravilo. Dr. Lawrence i njemački liječnik dr. Heilmeyer su ga zajedno liječili. Obojica su ustvrdili da na kardinalov razvitak bolesti nepovoljno djeluje stanje općih okolnosti u kojima je živio. No, on je odgovorio: »Životno pitanje Crkve je po srijedi i ja ne mogu i ne smijem šutjeti.«²⁵

Kardinal je predviđao da mu se približavaju posljednji trenuci ovozemnog putovanja. Još je 7. veljače 1960. izvršio svoju najmiliju biskupsku dužnost, tj. služio je svetu misu *pro populo* – za sve vjernike nadbiskupije. Bila je to ujedno i posljednja sveta misa. I došao je 10. veljače. Sat nakon ponoći zatražio je čisto rublje, pred župnikom obavio opću ispovijed, primio sve sakramente umirućih. Nakon radosnog raspoloženja, negdje nakon podneva pojavila se klonulost. Kardinal je ponavljao svoje omiljele uzdahe: »Deo gratias – Bogu hvala!«, Blagoslovljeno Božje Ime!«, »Fiat voluntas tua! – Budi volja tvoja!« Moleći sa sestrama krunicu, glas mu je postajao sve tiši. Zatražio je potom svoju na Svijećnicu blagoslovljenu svijeću, tiho je, pogleda uprta u Gospinu sliku iznad postelje, izgovorio svoj posljednji zaziv: »Fiat voluntas tua!« Mučeništvo je bilo dovršeno. Upravo je »mučenik« bila najčešća riječ koja se iz svih usta – od Svetoga Oca do svakoga vjernika – mogla čuti po objavi njegove smrti.

Tijelo pokojnog Kardinala bilo je odvezeno u Zavod za sudsku medicinu i kriminalistiku u Zagreb na Šalatu. Izvađeni su svi organi kako bi se mogla provesti histološka obradba. Poslije je sve spaljeno u milicijskoj stanici u Šarengradskoj ulici, iako je nadbiskup Šeper zatražio njegovo srce. Umjesto da se tijelo – po želji Duhovnog stola – balzamira, ono je bilo – kako se to ustanovilo prilikom prepoznavanja (*recognitio*) posmrtnih ostataka Sluge Božjega 23. lipnja 1993. – ispunjeno karbolnom kiselinom koja je razorila tkivo. Ostale su samo kosti i manji dio tkiva. Progonitelji su se i mrtvom Stepincu htjeli osvetiti. Tako je Sluga Božji Alojzije Stepinac dijelio sudbinu nacističkih mučenika koji su završavali u krematoriju. Kako se – prema riječima Steve Krajačića – ne bi u Krašiću stvarala nova Bistrica, Stepinčevo je tijelo suprotno prvoj odredbi bilo potajno prevezeno u zagrebačku Prvostolnicu. Oko lijesa prodefiliralo je oko dvadeset tisuća ljudi. Na sprovodu je u katedrali bilo oko šest tisuća, a vani još četiri tisuće vjernika. Budući da je

24 Vraneković, J., II., str. 25.

25 *Isto*, I., str. 150; II., 96, 146, 236; III., str. 62, 183; IV., 92–93, 95; V., 32, 38–39.

bečki kardinal König, koji je trebao voditi sprovod, sa svojim tajnikom teško stradao u prometnoj nesreći pored Novog Marofa, učinio je to nadbiskup dr. Franjo Šeper. Kardinalovo je tijelo položeno u kripti iza glavnog oltara. Njegov je grob postao slavan, a zagrebačka je katedrala dobila veliko srce te postala oaza molitve i obraćenja. Stepinčev grob ostao je do današnjeg dana slavni grob mučenika XX. stoljeća.

2. Duhovni lik mučenika

Lik kršćanskog mučenika u sebi sadrži spremnost na mučeništvo, zatim prihvaćanje mučeništva iz ljubavi prema vjeri i Crkvi te napokon opraštanje i ljubav prema svojim progoniteljima. Stepinac je uistinu sve te sastavnice i posjedovao pa ga se stoga s pravom smije smatrati mučenikom.

2.1 Spremnost na mučeništvo

Alojzije je već kao dječak jednom zgodom zanosno deklamirao stihove: »Ja sam junak od Boga, ne bojim se nikoga!«²⁶ Kao osamnaestogodišnjak, odbijajući da se oslobodi vojne obaveze, odazvao se vojnom pozivu videći u tome dužnost prema domovini: »Ako je Božja volja, on će me i iz samoga pakla izbaviti.«²⁷ U pismu Mariji Horvat, 2. travnja 1924., mladi Stepinac očituje spremnost: »I posljednju ću kap krvi, ako ustreba, žrtvovati za pobjedu kršćanske misli u Hrvatskom narodu, koji je već počeo izdisati pod uplivom materijalizma.«²⁸ Za svečanog objeda nakon svećeničkog ređenja 26. listopada 1930., podigavši cvijet koji se nalazio pored njegovog tanjura, reče: »Crveni cvijet mučeništva!«²⁹ Na svojoj mladomisničkoj sličici dao je otisnuti riječi sv. Pavla: »A ja, Bože sačuvaj, da se čim drugim hvalim osim križem Gospodina našega Isusa Krista, po kojem je svijet meni razapet, i ja svijetu« (Gal 6,14).³⁰

I drugi su također u njemu vidjeli odvažnost koja je spremna i na mučeništvo. Na pitanje bana dr. Ive Perovića, kako je mogao predložiti jednoga mladog i nepoznatog svećenika za koadjutora, nadbiskup Bauer je odgovorio: »Predviđam teška vremena. Mislim da sam u Stepincu otkrio hrabra i neustrašiva muža koji će u tim teškim vremenima moći voditi Crkvu.«³¹ U svom je imenovanju vidio težak križ pa ga je dao staviti i u svoj biskupski grb, unutar modrog polja, a slijeva i zdesna apokaliptičko ime Kristovo: Alfa i Omega. I geslo: »In te, Domine, speravi!« Zanimljivo je da se u svim čestit-

26 Vraneković, J., III., str. 81.

27 Benigar, A., str. 40–41.

28 Batelja, J., *Živjeti iz vjere. Duhovni lik i pastirska skrb kardinala Alojzija Stepinca*, Zagreb 1990., str. 81.

29 Benigar, A., str. 87.

30 Usp. isto, str. 88.

31 *Isto*, str. 122.

kama i pozdravima upućenim novom koadjutoru stavlja naglasak na križ: od mons. Hermegilda Pelegrinettija, apostolskog nuncija u Beogradu, preko njegovih kolega »germaničara« i njihovog duhovnika o. Pfülfpa pa sve do pjesnika D. Gulića i o. Milana Pavelića. Na pitanje novinara, koji će biti njegov program, nadbiskup–koadjutor reče: »Moj program sada je put što ga je odredio Raspeti.«³² U svom dnevniku, koji je počeo voditi danom imenovanja, novi je nadbiskup–koadjutor zapisao: »Moj život bit će jedan križni put. Ja se borbe za prava Crkve ne bojim, iako slaba ljudska narav ne voli poteškoće. U Jugoslaviji vlada danas masonerija. Nažalost i u srcu hrvatskog naroda u Zagrebu ugnijezdila se ta paklena družba, leglo nemorala, korupcije i svakog nepoštenja, zakleti neprijatelj katoličke Crkve pa prema tome i Hrvatskog naroda (...) Drugi neprijatelji su komunizam koji rastače hrvatsko zdravo tkivo, i nacionalizam pretjerani. K tome namjere raznih sekta i Srpsko–pravoslavne crkve. I sve se to zaodijeva imenom 'jugoslavenstva'.«³³ Njegova je spremnost na mučeništvo došla na vidjelo i 26. svibnja 1943. kad je posjetio Svetog Oca kojem je osobno – nije naime želio da se netko drugi u tako opasnoj stvari izlaže – odnio dokumentaciju o zlodjelima nacista, fašista, ustaša i četnika. Isusovački ga je general tom prilikom upozorio da mu nacisti rade o glavi. Tada je na rastanku rekao Ivanu Meštroviću da se zsigurno više neće vidjeti jer će ga vjerojatno ubiti ili nacisti ili partizani.³⁴ Kada su u Zagrebu redarstvenici nakon kapitulacije Italije htjeli uhititi i Papina izaslanika opata Marconea, Stepinac je oštro prosvjedovao prijeteći da to mogu učiniti samo preko njega mrtva.³⁵ Isto je tako neustrašivo i hrabro – kao ni jedan biskup u okupiranim područjima – napadao zablude i prokazivao zločine nacista, četnika, ustaša i partizana. Odlomke njegovih propovijedi jednako su prenosili i radio London i Glas Amerike, pa, i štoviše partizani su ih širili u šumi. I kada je prvih dana svibnja 1945. sve iz Zagreba bježalo: i njemačka nepobjediva vojska, i hrvatska vlada s Pavelićem, pa i sam Maček i nepregledno mnoštvo vojske i civila, on je ostao i čekao, spreman na sve. I dočekao je partizansku vojsku mirne i čiste savjesti 8. svibnja 1945., na svoj rođendan, u svojoj kapelici u molitvi.

Svoje je hrabro držanje i spremnost na mučeništvo pokazao i u odnosu s novom vlašću: u već spomenutom prvom uhićenju, razgovoru s Titom te poslije u svim predstavkama, molbama i žalbama republičkoj i saveznoj vladi. Kad ni to nije pomoglo, usudio se sazvati i biskupsku konferenciju čiji je plod bilo poznato Pastirsko pismo vjernicima koje se imalo pročitati u svim crkvama 30. rujna, a koje je izazvalo toliko bezočnih i neljudskih napadaja na njega. Prije pontifikalne svete mise na svetkovinu Svih Svetih 1945. dvojica su mu milicajaca u civilu priprijetila da pazi što će na propovijedi govoriti.

32 Usp. *isto*, str. 123–128.

33 Stepinac, A., *Dnevnik*, I, 1–2.

34 Usp. Benigar, A., str. 448–450.

35 Usp. Masucci, G., str. 192.

On je govorio o blaženstvu onih koji su čista srca jer će Boga gledati. Na svršetku je propovijedi otvoreno obavijestio mnoštvo o onoj dvojici izjavljujući da se ne boji nikakvih prijetnji te da je njegova politika uvijek bila i ostat će ona spasavanja duša.³⁶ Na Badnjak je također, nakon što je bio obaviješten o prikupljanju potpisa sa zahtjevom da ga se osudi na smrt, izrazio Masucciju spremnost na mučeništvo za Katoličku crvu koju on, ako se to dogodi, neka prenese Svetom Ocu.³⁷

2.2 Smireno prihvaćanje osude

U srijedu 18. rujna 1946. rano izjutra oko pet sati i trideset minuta, kad se u svojoj privatnoj kapeli spremao na svetu misu, dođe dvojica milicionara s pismenim nalogom za uhićenje potpisanim od javnog tužioca Jakova Blaževića. On je to primio mirno, upravo kao što je to bio slučaj i na saslušavanju u istražnom zatvoru i poslije tijekom sudskog procesa. Za vrijeme ispitivanja na sudu nije odgovarao, osim ako je trebalo dati neka razjašnjenja. Znao bi izreći svoje već svima dobro poznate izreke izražavajući time i spremnost na smrt: »Moja je savjest čista«, »Moja je savjest mirna«, »Nemam ništa reći« i slično.³⁸ Pozadina procesa, kao što će to potvrditi više puta i najviši crkveni krugovi, pa i sami progonitelji, bila je mržnja prema vjeri i Crkvi.³⁹ Bio je spreman podnijeti i mučeništvo, ali nikako proglasiti hrvatsku nacionalnu Crkvu odcijepljenu od Rima.⁴⁰ S jednakom je čvrstinom i spremnošću provodio svoje dane u Lepoglavi te poslije u Krašiću gdje ga ni već narušeno zdravlje nije moglo nimalo pokolebati.

2.3 Ljubav prema neprijateljima

Bitna je značajka kršćanskog mučenika opraštanje svojim progoniteljima, molitva i ljubav prema njima. Oprostiti i ljubiti svoje neprijatelje nije čovjekovoj naravi prirodno. Nadbiskup Stepinac je u toj kreposti rastao i zasvijetlio u blistavom sjaju u godinama svojeg mučeničkog i patničkog života. Niti u spisima župnika Vranekovića niti u spisima i pismima nadbiskupa Stepinca nije se pronašla riječ mržnje, osvetoljubivosti ili nasilja prema onima koji su ga nemilosrdno i neljudski progonili. Naprotiv, u svakoj prigodi, u svojim trima oporukama, gotovo u svakom pismu, i to ljudima svih staleža, kad spominje progonitelje, poziva na praštanje i molitvu za njih. U istražnom zatvoru pred stražarom za kojega se dade zaključiti da je bio Srbin, izjavljuje: »Ja ne mrzim nikoga.«⁴¹ To je nablstavija i najljepša odlika našega mučenika Stepinca. Tako je za svog uzništva u Krašiću, o milicionarima koji su ga u stopu pra-

36 Usp. Benigar, A., str. 441–443.

37 Usp. Masucci, G., str. 232–246.

38 Usp. Benigar, A., str. 537–542.

39 Usp. Batelja, J., *Živjeti iz vjere*, cit. dj., str. 245–246.

40 Usp. Benigar, A., str. 590; Batelja, J., *Živjeti iz vjere*, cit. dj., 246; Nikolić, V., I., str. 442.

41 Benigar, A., str. 583.

tili kaneći mu uništiti živce, župniku rekao: »Gledam milicajca, kako budno pazi na svaki naš kret i tko ulazi k nama (...) Mi ih ne smijemo mrziti. Daleko to od nas! Jadni su ti naši stražari. Čuvaju svoj kruh, ispričavaju se. Vjerujem da je gorak taj kruh. Da jednom ovo svrši i da odem u Zagreb, bio bih sretan da im svima mogu prirediti jedan dobar objed, i sve bez razlike imati zajedno za stolom.«⁴² Kiparica Mila Wood, 16. veljače 1960., piše Titu kako je nadbiskup Stepinac, nakon teške bolesti, godine 1958. prvu svetu misu služio za njega. Govorio je: »I komunisti su naša braća, mi ih moramo ljubiti.«⁴³ Kada jugoslavenski avion u srpnju 1958. godine nije u Zürichu htio primiti injekciju »P 32« namijenjenu njemu, zamolio je župnika i vlč. Šimeckoga da odsluže svaki po jednu svetu misu *pro inimicis – za neprijatelje*. U svojoj je posljednjoj, trećoj oporuci od 9. listopada 1959. napokon sve zamolio za oprostjenje te od srca oprostio svim svojim neprijateljima i progoniteljima, kako je to Krist učio.⁴⁴

Nakon Kardinalove smrti svi su bili duboko uvjereni da je on umro kao mučenik: *in odium fidei et ecclesiae – zbog mržnje prema vjeri i Crkvi*. Prihvatio je nepravednu osudu spremno i radosno. Strpljivo je i vedro podnosio zatvor i zatočeništvo, poniženja, uvrede, klevete i nepravde znajući da trpi za Crkvu Božju, za obranu jedinstva Katoličke crkve utemeljene na Petru i njegovim nasljednicima, siguran u njezinu neuništivost, prema obećanju Krista Gospodina. Kao pravi mučenik iz prvih vremena i tijekom povijesti Crkve, u njegovom srcu nije bilo mjesta za mržnju prema progoniteljima nego samo riječi praštanja, ljubavi i molitve za njih.

3. Nadbiskup Stepinac je umro kao mučenik

U službenom se tekstu za proglašenje blaženika i svetaca uči da je mučeništvo »dragovoljno prihvaćanje ili podnošenje smrti zbog vjere Kristove ili drugog čina kreposti...«⁴⁵ Traži se dakle stvarna smrt kao posljedica presude progonitelja. Danas teolozi i pravnici govore i o psihološkoj smrti, o »bijelom mučeništvu«, koju *in odium fidei* nanosi mučeniku progonitelj đavolsko rafiniranom tehnikom koja ubija u čovjeku njegovu osjećajno–voljno–intelektualnu sposobnost, iako mu ne zadaje izravnu smrt. Taj način mučenja je značajka mučenika 20. stoljeća.⁴⁶ Alojzije Stepinac je pravno, psihički i fizički pogubljen zbog mržnje prema vjeri, posebno što se nije htio odcijepiti od Rima i staviti na čelo »nacionalne crkve« podložne komunističkom režimu.

42 Vraneković, J., III., str. 85.

43 Benigar, A., str. 706.

44 Usp. isto, str. 750–760.; Nikolić, V., I., 62–71.

45 Benedictus XIV., *De servorum Dei beatificatione et Beatorum canonisatione*, I. II., c. 11, n. 1.

46 Usp. Eszer, A., »Beata Teresa Benedetta della croce (Edith) Stein, O.C.D., Asceta e martire«, u: *Edith Stein mistica e martire*, Libreria editrice Vaticana 1993., str. 193–226.

3.1 Pravno ubojstvo

U Stepinčevu se slučaju zaista radilo o pravnom ubojstvu. Kao što je naime već bilo rečeno, 11. listopada 1946. godine Vrhovni sud NR Hrvatske osudio je nevinog nadbiskupa Stepinca na šesnaest godina prisilnog rada. Komunistička partija i pravoslavni Srbi zahtijevali su smrtnu kaznu. Optužnica je u tom smislu bila i sročena, međutim politička međunarodna složenost, osobito već spomenuta mirovna konferencija u Parizu, nametnula je Partiji da ne osudi na smrt ni Stepinca niti ijednog drugog svećenika.

3.2 Psihičko ubojstvo

Često smo već spominjali prave psihičke torture koje su Stepincu bile nanošene već prije istražnog zatvora, u javnosti putem tiskovina i radija, potom u istražnom zatvoru, poslije u Lepoglavi i zatočeništvu u Krašiću, a posebice, zanimljivo je, uoči njegovih imendana, rođendana ili proslave neke obljetnice. Neka nam o posljedicama takvih postupaka posluže Kardinalove riječi kojima se obratio vlastima: »Presuda, zbog koje se cijeli svijet sablaznio, dovela je moj tjelesni život, kroz prošlih 13 godina zatvora i zatočenja, na rub groba. Naši i strani liječnici, poduzeli su sve moguće kako bi produžili moj život, ali mi moje zdravlje nisu povratili niti mi ga ikad mogu povratiti. Do ovoga časa izvadili su mi 34 litre krvi i još nije dosta. Morali su učiniti kirurške zahvate na obadvije noge kako bi me spasili od neminovne smrti uzrokovane trombozom. Kao posljedica tih operacija, ja sam danas u stvari invalid, koji, kad izađem ispred kuće, vuče svoje noge oslanjajući se na štap (...) Šetam se katkad u dvorištu, ili bolje vučem se oslonjen na svoj štap onako kako mogu, da uhvatim malo zraka i da se malo razgibam, kako su to liječnici odredili. Rekao sam liječnicima da mi nije moguće (ima više od godine dana da nisam pošao na šetnju), ne zbog toga, jer bi to jednostavno bilo zabranjeno, nego zbog držanja stražara, koji me prate u stopu, čim izađem iz kuće ili dvorišta.«⁴⁷ Ovi posljednji reci zaista potvrđuju pravo psihičko ubojstvo. Mučnim se postupcima u Krašiću također željelo postići da Kardinal napiše molbu da mu komunistička vlast dopusti odlazak iz Krašića.

3.3 Nasilno fizičko umorstvo

Mnoge indikacije govore, ali i neovisni svjedoci također tvrde, da je nadbiskup Stepinac posljednjih mjeseci bio zračen i zatrovan u Lepoglavi, ali tako da umre »prirodnom« smrcu. Izravni počinitelji su ostali nepoznati. Nakon više od 40 godina vrhunski stručnjaci u Rimu otkrili su još male tragove zračenja kao i tragove zatrovanja. Činjenica je da je tijekom pet godina provedenih u Lepoglavi bio zdrav. Ali čim je postao nešto »slobodniji«, pojavljuju se bolesti: u siječnju 1952. upala uha, malo nakon toga prehlada, u

47 Benigar, A., str. 763–764.; Nikolić, V., I., str 59–60.

prosincu tromboza na lijevoj nozi, a u travnju 1953. ustanovljena je smrtnosna bolest. Ostao je živjeti još relativno dugo zahvaljujući samo dobroj terapiji domaćih i stranih liječnika svjetskog glasa, o čemu smo već govorili.

Nadbiskup Stepinac umro je kao zatočenik, poput tolikih mučenika prvih i potonjih stoljeća u povijesti Crkve. Prigodom njegove smrti nadbiskup grada La Serena, mons. Alfredo Cifuentes, najprikladnijim je riječima izrazio posebnost Stepinčeva mučeništva: »Nije to bilo u rimskom amfiteatru, pred krvožednom gomilom; nijesu ga proždrlje bijesne zvijeri, njegova glava nije pala pod oštricom sjekire. Ali kad je umro, cijeli je svijet gledao njegovu smrt. Njegovo mučeništvo ne bijaše prolazan prizor. Četrnaest godina bijaše mučenik dušom i tijelom i tako je posvjedočio svoju nepokolebivu vjeru i svoju neograničenu ljubav prema Crkvi. Njegovi su ga krvnici htjeli uništiti, a uveličali su ga mučeničkom aureolom. Mislili su da će izbrisati njegovo ime, a učinili su ga besmrtnim. Računali su da će kukavička krutost njihove 'pravde' izazvati strah i trepet. Postigli su protivno: pojavio se primjer herojstva za čitave generacije. Za svoje progonitelje kardinal Stepinac je umro. Za nas i za cijeli katolički svijet započeo je njegov besmrtni život slave i pobjede. Jer jedan je mučenik užišao na nebesa.«⁴⁸

4. *Isus Krist u mučenicima nastavlja svoju muku i proslavu*

Drugi je vatikanski koncil u svojoj konstituciji *Lumen gentium* u mučeništvu uvidio izvanrednu suobličnost mučenika Kristu Gospodinu te izraz najveće ljubavi: »Mučeništvo, po kojemu učenik postaje sličan Učitelju, koji je slobodno podnio smrt za spas svijeta i s njime se izjednačuje u proljevanju krvi, Crkva smatra kao osobiti dar i najveći dokaz ljubavi« (LG 42).

Stihovi pjesme »Evo izabranik moj« što ju je, nadahnjujući se Izajinim stihovima prve pjesme o Sluzi Jahvinom prigodom biskupskog posvećenja Stepinca ispjevao o. Milan Pavelić, obistinile su se: »I ti skrovit bješe, mlad se na križ pope!//Sluga tvoj i u tom će u tvoje će stope...//O, on znade, da mu proć je Golgotom...« Da, na Stepincu se posvema ponovio Isusov proces i muka što je već davno predskazao Izajja u slici patničkog Sluge Jahvinoga. Rano ujutro, 18. rujna 1946., dok su već gradskim ulicama krstarili naoružani vojnici i milicionari kao da se sprema nekakva ratna operacija, uđoše u njegov dvor dvojica milicionara uručujući mu nalog za uhićenje koji on mirna prihvaća: »Ko janje na klanje odvedoše ga; ko ovca, nijema pred onima što je strižu, nije otvorio usta svojim« (Iz 53,7b); »kao na razbojnika iziđoše na nj s mačevima i toljagama« (Lk 22,52).

Baš kao i Isus, i Stepinac je također nevin osuđen. To su, također, kao i u Isusovom procesu Pilat – mnogi priznali, pa čak i javni tužilac Jakov Blažević kad je, kao što je već spomenuto, izjavio: da je Stepinac bio samo malo

48 Nikolić, V., II., str. 215.

fleksibilniji, tj. da se odcijepio od Rima i stavio na čelu »narodne crkve« podložne Partiji, proces se mogao izbjeći.⁴⁹ Suđenje Nadbiskupu bilo je u znaku nasilja i namještenog poniženja, a na optuženičkoj klupi našao se uz »ratne zločince« Lisaka, Gulina, Crnkovića: »Sam se ponudi na smrt i među zlikovce bi ubrojen« (Iz 53,12). U arhivu postulare Sluge Božjega Alojzija Stepinca čuva se svjedočanstvo nepoznatog pisca u kojemu ovaj iznosi svoje i mišljenje svećenstva prema kojemu su nadbiskupu pripisali u krivnju tuđe grijeha: »Za naše grijeha probodoše njega, za opačine naše njega satriješe.« (Iz 53,5). Nadbiskup Stepinac molio je za svoje progonitelje, baš kao i njegov Učitelj na križu: »Oče, oprosti im jer ne znaju što čine« (Lk 23,34). Poslije je sâm Nadbiskup svoje unutarnje doživljaje na suđenju izrekao značajnim riječima: »Da mi netko sto godina tumači Isusovu muku, ne bih toliko shvatio i razumio, kao što sam shvatio i proživio kod suđenja.«⁵⁰

Iako nije običaj da se u Vatikanu održavaju obredi za preminulog kardinala koji nije živio u rimskoj kuriji, ipak je to papa Ivan XXIII. učinio te u svojem nagovoru rekao da u Stepinčevoj smrti vidi i proslavu Krista koji u mučenicima umire i proslavljuje se.⁵¹ Slično i papa Pavao VI.: »Kristovo trpljenje se nastavlja. Odatle izvodimo zakon koji nas iznenađuje, koji nam ne prija, ali koji je nužan i spasonosan: 'Bilo je potrebno da Krist trpi? (Lk 24,36). I danas je tako: nužno je da Crkva trpi, da trpi zbog svoje vjernosti Kristu, zbog svoje nepatvorenosti, zbog svoje sposobnosti da potiče svijet, da ga pridigne i spasi. Mučeništvo je dakle jedan od njezinih darova Duha Svetoga.«⁵²

5. Slava mučenika

Mnogi su nakon uhićenja i presude već smatrali Stepinca mučenikom. Njegova se mučenička slava proširila ubrzo nakon uhićenja i izvan granica hrvatske domovine. Spomenimo ovom prigodom – između mnogobrojnih ostalih – samo glasovitog američkog kardinala F. Spellmana koji je za otvorenja *Archbishop Stepinac Hight School* 12. rujna 1948. u New Yorku u svom govoru, između ostaloga, izjavio o Stepincu da je on simbol Petra i Pavla i svih Apostola i mučenika koji su za istinu i pravdu, za ljubav prema Bogu i spas svoje braće pretrpjeli izdaju i progonstvo kroz vjekove kršćanstva.⁵³ Nakon blažene smrti vjerni ga puk smatra mučenikom te se moli na njegovom grobu. Papa Pavao VI., primivši 3. prosinca 1965. u posebnu audijenciju hrvatske biskupe, a obraćajući se kardinalu Šeperu, izjavljuje: »Ponovno nam dolazi pred oči lik Vašeg velikog predčasnika. Kad sam bio

49 Usp. o tome opširnije Benigar, A., str. 805–811.

50 Vraneković, J., II., str. 383.

51 Usp. govor pape Ivana XXIII. tim povodom, u: Benigar, A., str. 792–794.

52 Nikolić, V., II., str. 188.

53 Usp. isto, str. 283–286.

pred par godina u New Yorku, pokazali su mi školu koju je sagradio kardinal Spellman, a koja se zove Stepinac School. Poznat je djeci jedne daleke zemlje jer je bio herojski vjeran. I vi, koji imate sreću častiti njegov grob, molim vas da se na tom grobu sjetite i Naših nakana.«⁵⁴ Papa Ivan Pavao II. za svog je prvog posjeta Hrvatskoj prigodom proslave 900. obljetnice Zagrebačke nadbiskupije 10.–11. rujna 1994. više puta spomenuo svetački lik Kardinala Stepinca. Ušavši u zagrebačku katedralu, ostao je u molitvi na njegovom grobu. Potom se nepreglednom mnoštvu u prvostolnici i na trgu ispred nje obratio ovim riječima: »Tijekom stoljeća, svijetli primjeri svećenika i redovnika Hrvata ostavili su izvrsnu duhovnu baštinu. (...) Najsvjetliji lik je bez sumnje nadbiskup i kardinal Alojzije Stepinac. Svojom prisutnošću, svojim radom, svojom hrabrošću i strpljivošću, svojom šutnjom i, napokon, svojom smrću, pokazao je da je istinski čovjek Crkve. Spremno je prinio sebe kao najveću žrtvu samo da ne bi zanijekao vjeru. Ma gdje bio, na slobodi, u zatvoru, i za vrijeme prisilnog boravka u Krašiću, kao pravi pastir, uvijek je bdio nad svojim stadom. U trenutku kada je uvidio da se preko političkog udruženja želi napraviti razdor među svećenstvom i odijeliti Božji narod od Rimske Crkve, nije oklijevao oduprijeti se svom snagom, plativši tu hrabrost uzništvom i pritvorom.«⁵⁵

Zaključak

Nadbiskup Alojzije Stepinac, kao što smo se u to mogli uvjeriti, jest svetac i mučenik, upisan u nepregledni niz »svijetle vojske« mučenika koji će završiti Kristovim slavnim dolaskom na svršetku dana. Mučeništvo je kruna svetosti, kraljevski put koji učenika Raspetog najčvršće povezuje i suobličuje s Učiteljem u svjedočenju »ljubavi do kraja«. Nadbiskup Stepinac je radosno prihvatio nepravednu osudu komunističkog suda koji je imao samo izvršiti nalog Partije čija je nakana bila stvaranje nacionalne Crkve odvojene od Rima i napokon zatiranje svake vjere. Stepinac je prihvatio poniženje, robijanje i zatočeništvo i s ponosom nosio svoj križ do svoje Golgote, do svoje mučeničke smrti. Prezreo je laskava obećanja slave i počasti koja mu je nudio bezbožni komunistički režim i izabrao križ Gospodina Isusa Krista. U zatvoru i zatočenju progonitelj i neprijatelj uništio mu je zdravlje, fizički ga slomio, ali ga nije uspio prisiliti da popusti, da postane nevjeran Petrovu nasljedniku, da uguši u njemu ljubav prema Katoličkoj crkvi. Osuđen je *in odium fidei et ecclesiae* – iz mržnje na vjeru i Crkvu. Nosio je hrabro i ponosno nepravednu osudu i postigao slavu mučenika ostvarivši tako otajstvo Krista, otajstvo muke i slave. Zato se katolici u Hrvatskoj, kao i u čitavom svijetu, s pravom raduju proglašenju kardinala Alojzija Stepinca blaženim.

54 *Isto*, str. 189.

55 Ivan Pavao II., *Enciklika Crkvi u Hrvata*, Zagreb 1998., str. 21–22.

Literatura

- Stepinac, A. V., *Pisma iz sužanjstva*, (ur. J. Batelja), Zagreb 1998., *Dnevnik* u 5 svezaka.
- Batelja, J., *Živjeti iz vjere. Duhovni lik i pastirska skrb kardinala Alojzija Stepinca*, Zagreb 1990.
- Benigar, A., *Alojzije Stepinac, hrvatski kardinal*, Zagreb 21993.
- Damiš, I., *Ulomci za povijest Katoličke Crkve u Hrvata*, Zagreb 1995.
- Masucci, G., *Misija u Hrvatskoj*, Madrid 1961.
- Meštrović, I., *Uspomene na političke ljude i događaje*, Buenos Aires 1961.
- Nikolić, V., (ur.), *Stepinac mu je ime. Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata*, I., Barcelona 1978., II. München–Barcelona 1980., Reprint, Zagreb 1991.
- Novak, V., *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb 1948.
- Vraneković, J., *Dnevnik. Život i uspomene kardinala Alojzija Stepinca za njegova utamničenja u Krašiću 1952–1960*, sv. I–V., u rukopisu, u: Arhiv Postulature, Kaptol 31, Zagreb.

CARDINAL STEPINAC – A MARTYR OF THE FAITH

Celestin TOMIĆ

Summary

The author wishes to show in the paper that Cardinal Alojzije Stepinac is in fact a martyr of the faith. His oppressor was the communist regime, which intended to root out all religiosity in society. In that task it came upon intense resistance from the Catholic Church in Croatia and especially its shepherd, Archbishop Stepinac. By the fact that he did not want to create a national church separated from Rome, he was handed down a 16 year jail sentence. The unjust sentence represented the juridical murder, the terrible provocations and pressures, the psychological murder and finally the poisoning the physical murder. He died imprisoned, as did the first Christian martyrs. Through Stepinac, Jesus Christ continued his suffering, death and glory. Catholic believers in Croatia and throughout the world celebrate Stepinac as martyr of the faith and of Christ's Church and this is evident by the visitations to his tomb in the Zagreb Cathedral. For what believers were constantly aware of was confirmed by Pope John Paul II, in the beatification process of Stepinac in the Croatian National Marian shrine of Marija Bistrica.

